

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คำสุภาษิตที่ว่า ไกล่ลางเพราะชนคนงามเพราะแต่ง จะเป็นการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างความสวยงามกับผู้หญิงได้เป็นอย่างดี แต่หากย้อนถามผู้หญิงทั้งหลายว่าทำไมถึงต้องสวยสวยไปเพื่อใคร อย่างไรถึงเรียกว่าสวย และใครเป็นผู้กำหนดว่าอย่างนั้นอย่างนี้จะเรียกว่าสวย เราจะได้คำตอบอย่างไรบ้าง

ทำไมถึงต้องสวย สวยไปเพื่อใคร ผู้หญิงหลายคนอาจตอบว่าฉันอยากสวยเพื่อตัวฉันเอง เพราะฉันรู้สึกมีความสุขเมื่อได้แต่งตัวสวย ได้แต่งหน้าสวยหลายคนอาจตอบว่าเมื่อได้แต่งตัวสวย ได้แต่งหน้าสวยแล้วทำให้เธอรู้สึกว่ามีความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้น เหล่านี้เป็นคำตอบของผู้หญิงในยุคปัจจุบันที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในสังคมมากหน้าหลายตา นั่นหมายถึงเมื่อผู้หญิงก้าวออกจากพื้นที่ในบ้านไปสู่พื้นที่นอกบ้าน เธอต้องการการยอมรับจากสังคมทั้งในเรื่องรูปร่างหน้าตา บุคลิกภาพ ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องน่าแปลกที่เราจะพบการตอกย้ำค่านิยมความงามในรูปแบบต่าง ๆ ที่นำเสนอผ่านสื่อโฆษณาในหลายรูปแบบที่ทำให้ผู้หญิงยุคปัจจุบันตกอยู่ในวังวนของวาทกรรมความงามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

หากเรามองย้อนกลับไปผู้หญิงในยุคอดีตที่ใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่แต่ในบ้าน เธอเหล่านั้นไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับสังคมนอกบ้านเท่ากับผู้หญิงในปัจจุบัน แต่ทำไมเธอก็ยังต้องดูแลรูปร่างหน้าตา ฝึกปรือการบ้านการเรือนอย่างแข็งขันด้วยเล่า?

จากข้อมูลในอดีตพบว่าผู้หญิงเรามีกรรมวิธีประพินโฉมดูแลร่างกายและใบหน้าของตนเองด้วยการขัดผิวตัวผิวหน้าด้วยสมุนไพร เช่น มะขามเปียก ดินสอพอง น้ำผึ้ง หลังจากนั้นก็ลงขมิ้นจนตัวเหลืองผ่อง นอกจากนี้ยังต้องฝึกฝีมืองานครัว งานฝีมือ งานบ้านตามฐานะของแต่ละคนอีกด้วย สังเกตได้ว่า ผู้หญิงในอดีตนั้นถูกผูกติดกับค่านิยมความงามไม่น้อยไปกว่าผู้หญิงยุคปัจจุบันเลย เพียงแต่มีรูปแบบ ขั้นตอน เครื่องมือเครื่องใช้แตกต่างกันไปบ้างเท่านั้น นั่นแสดงว่าทั้งผู้หญิงในอดีตที่ใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ส่วนตัว-บ้านและผู้หญิงในปัจจุบันที่ใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่สาธารณะ-ที่ทำงาน ล้วนแล้วแต่ถูกกำหนดให้หมกมุ่นอยู่ภายในวังวนของค่านิยมเรื่องความงามมาตลอด แต่ด้วยความแยบยลของการสร้างมายาคติ (Myth) ความงามผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจในมิติต่าง ๆ ทำให้ผู้หญิงไม่รู้สึกรู้หาเธอถูกรอบงำด้วยมายาคติที่สังคมสร้างไว้ ในทางตรง

กันข้าม เธอกลับรู้สึกว่าการที่เรื่องความสวยงามนี้เป็นเรื่องปกติของผู้หญิงที่ธรรมชาติสร้างสรรค์มาว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาคู่กันกับความเป็นผู้หญิง

เมื่อถามต่อมาว่าแล้วอย่างไรถึงเรียกว่าสวย ใครเป็นผู้กำหนดว่าแบบนี้ถึงเรียกว่าสวย แบบนี้เรียกว่าไม่สวย และความหมายของความงามมีการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัยอย่างไร

เมื่อเราลองมองย้อนกลับไปในอดีตจะพบว่า ในประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา ผู้หญิงงามหมายถึงผู้หญิงที่มีความเป็นแม่บ้านแม่เรือน เป็นกุลสตรี มีเสน่ห์ปลายจวัก มีกิริยามารยาทเรียบร้อย มีชาติตระกูลได้ก็ยิ่งดี เรื่องของรูปร่างหน้าตาอาจถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญรองลงมา

ในขณะที่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์นั้นความเป็นผู้หญิงงามนั้นหมายถึงความสามารถในการออกสังคมร่วมกับผู้ชายได้ อีกทั้งระดับการศึกษาและความรู้เป็นสิ่งบอกค่าความงามได้

ส่วนผู้หญิงในยุคสร้างชาติของท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องงามแบบดอกไม้ของชาติคือสร้างความสุขความสบายใจให้กับผู้ชายที่เป็นกำลังหลักของชาติ มีความมั่นใจยืนอยู่เคียงข้างชายในสังคมได้และที่สำคัญที่สุดต้องงามแบบแม่พิมพ์ของชาติ คือ สร้างสรรพลเมืองของชาติทั้งในแง่ของการให้กำเนิดและอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดาเพื่อให้เติบโตเป็นพลเมืองที่ดีของชาติด้วย

ในขณะที่ผู้หญิงยุคปัจจุบันมักถูกให้ค่าความงามจากรูปร่างหน้าตาเป็นหลักใหญ่ รองลงมาคือเรื่องของความรู้ ความสามารถ การศึกษา ชาติตระกูลเป็นข้อต่อไป ส่วนเรื่องเสน่ห์ปลายจวัก การดูแลบ้านเรือน การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาจะเป็นเรื่องที่ถูกมองข้ามไป เพราะความสามารถในการทำครัวหรือความเป็นแม่บ้านแม่เรือนของผู้หญิงในยุคปัจจุบัน ถูกแทนที่ด้วยบรรดาร้านอาหารภัตตาคารที่มีให้เลือกมากมาย ผู้หญิงจึงไม่ต้องวุ่นวายทำครัวจนหน้าตาเป็นมันอยู่หน้าเตาอีกต่อไปแล้ว ส่วนงานบ้านก็ถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยีเครื่องทุ่นแรงอันทันสมัยที่เข้ามารองรับภาระงานบ้านจากผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงมีเวลามากขึ้นที่จะหันมาสนใจรูปร่างหน้าตาของตนเอง ทั้งนี้เพราะค่านิยมความงามในยุคปัจจุบันที่บอกว่ารูปร่างหน้าตาที่สวยงามตามสมัยนิยมต่างหากที่สามารถส่งเสริมให้เธอได้มาซึ่งสิ่งที่ปรารถนา ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่การงาน ชื่อเสียง ทรัพย์สินเงินทอง รวมไปถึงคู่ครองที่ดีในอนาคต

สังเกตได้ว่า ความงามของผู้หญิงที่กล่าวมาข้างต้นนั้นในแต่ละยุคสมัยนั้นไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ ไม่ได้มีรูปแบบที่เป็นหนึ่งเดียว แต่กลับมีความเคลื่อนไหวและมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าความงามของผู้หญิงนั้นมีใช้สิ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับตัวตนร่างกายของผู้หญิงเอง แต่ความงามของผู้หญิงเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น (Socially constructed) โดยผู้มีอำนาจ (Power) ที่สร้างมายาคติ (Myth) ในรูปแบบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ใช้ครอบงำผู้หญิง

ให้รู้สึกยอมรับค่านิยมความงามเหล่านี้อย่างง่ายดายและไม่ได้แย้ง โดยการสร้างความรู้สึกคุ้นเคยเหมือนมันเป็นสิ่งปกติที่ติดตัวผู้หญิงเรามาตั้งแต่เกิดนั่นเอง อำนาจเหล่านี้อาจมาจากอำนาจทางชนชั้น อำนาจความรู้ อำนาจเงินตรา อำนาจรัฐหรืออำนาจของการของวัฒนธรรมของชาติหนึ่งที่กดทับวัฒนธรรมของอีกชาติหนึ่ง (Cultural Superiority and Inferiority)

ความงามในมิติต่าง ๆ

เมื่อเราพูดถึงความงามของผู้หญิง ในที่นี้ผู้ศึกษาขอแบ่งองค์ประกอบความงามของผู้หญิงออกเป็นสองมิติคือมิติภายนอก และมิติภายใน ดังนี้

1. มิติภายนอก ประกอบด้วย

1.1 งามกาย (body and face and skin) ได้แก่ รูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณที่จัดว่าเป็นเรื่องของกายภาพ ตัวอย่างเช่น รูปร่าง หน้าตาที่สามารถมองเห็นได้จากภายนอกที่กวีในสมัยก่อนมักกล่าวถึงเรือนร่างหน้าของตัวเอกหญิง โดยการพรรณนาถึงความงามไปที่ละส่วน โดยเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ เช่น ใบหน้าเหมือนดวงจันทร์ คิ้วโก่งเหมือนคันศร รูปร่างอ่อนแอเหมือนดอกไม้ ผิวเนื้อละเอียดเหมือนเนื้อทราย ในขณะที่ผู้หญิงในยุคปัจจุบันมักถูกบรรยายถึงความงามของเรือนร่าง ผอมบาง สูงโปร่งเหมือนนางแบบ ผิวขาวอมชมพูแบบคนสุขภาพดี จมูกโด่ง เหมือนลูกครึ่งฝรั่ง

1.2 งามประดับ (Carapace) หมายถึงสิ่งที่ห่อหุ้มประดับประดาร่างกายของผู้หญิงให้มีความงามที่แตกต่างจากผู้อื่น ได้แก่ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับที่มีค่ามีราคา ทรงผมที่จัดทำอย่างประณีต ซึ่งในบางครั้งมีการให้ความหมาย Carapace ในความหมายกว้างโดยการรวมถึงเครื่องสำอาง การแต่งหน้า ประติณโหม ประติณกลินที่มีส่วนเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์และสร้างค่าให้กับเรือนร่างของผู้ประดับได้อีกด้วย

2. มิติภายใน ประกอบด้วย

2.1 งามใจ งามจิต ลีลา (mind and manner) หมายถึง จริตลีลา กิริยามารยาท บุคลิกภาพ ในอดีตที่ผู้หญิงจะถูกสั่งสอนให้อยู่ในกรอบแห่งความอ่อนไม่ว่าจะเป็นวาจาหรือคำพูดที่อ่อนหวาน การรู้จักเคารพบนอบต่อผู้ใหญ่ อันหมายถึงความอ่อนน้อม รู้จัก พูดให้เหมาะสมกับวัย มีความอ่อนโยน เชื่อฟังผู้สูงวัยกว่า รับฟังด้วยความสงบนิ่ง ไม่เถียงผู้ใหญ่ เหล่านี้เป็นคุณสมบัติที่กุลสตรีที่ดีจะต้องได้รับการฝึกฝน อบรมและปฏิบัติมาแต่โบราณ

2.2 งามสามารถ ได้แก่ ความรู้ ระดับการศึกษา ความเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ใช้เป็นเครื่องวัดคุณค่าความงามของผู้หญิง ซึ่งการศึกษาหาความรู้ของผู้หญิงในอดีตนั้นมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่พระบรมมหาราชวัง ที่ถือกันว่าเป็นสถาบันที่ฝึกอบรมทักษะด้านต่าง ๆ ให้กุลสตรีไทยโบราณ

ที่สำคัญที่สุด หากลูกสาวบ้านใดได้เข้าไปถวายตัวฝึกงานในวัง เมื่อกลับออกมาจะมีคนทักทาย เรียกว่า แม่ชาววัง เป็นการเพิ่มคุณค่าในตัวเองมากกว่าสาวชาวบ้านมากมาย (วิทย์ พิณคันเงิน, 2541, น. 89) ฉะนั้นหากพ่อแม่ต้องการที่จะเพิ่มคุณค่าในตัวเองให้กับลูกสาวก็จะต้องส่งลูกสาว เข้าไปฝากตัวกับข้าราชการสำนักฝ่ายใน คือ พระบรมมหาราชวังเท่านั้น เพราะที่นั่นสามารถจะให้ความงามในมิติของงามสามารถที่เพียบพร้อม แก่ผู้หญิงได้ ส่วนในยุคทันสมัย (modernization) การเพิ่มคุณค่าให้กับลูกสาว หมายถึง การไปเรียน ไปชุบตัวที่เมืองนอก หรือการส่งลูกสาวให้ได้เรียนถึงระดับอุดมศึกษา

เห็นได้ว่า เมื่อเราพูดถึงความงามของผู้หญิงตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบันเราก็จะสามารถจัดประเภทความงามของผู้หญิงได้ตามมิติต่าง ๆ ข้างต้น เพียงแต่ว่าในแต่ละยุคสมัยอาจจะให้คุณค่าความงามในมิติหนึ่งมากกว่าความงามในอีกมิติหนึ่ง อันส่งผลให้รูปแบบวาทกรรมความงามของผู้หญิงเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเช่นกัน

ปัญหาหรือโจทย์วิจัยจึงอยู่ที่ว่า ปัจจัยอะไรบ้างที่มีส่วนกำหนดความหมายของความงามของแต่ละยุคสมัย? และใครเป็นผู้กำหนดและเปลี่ยนแปลงมาตรฐานความงามนั้น?

มาตรฐานความงาม

ด้วยเหตุที่ความงามสามารถแบ่งได้เป็นหลายมิติดังที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้สังคมต้องมีการกำหนดมาตรฐานของความงามขึ้นมา เพื่อจะแยกแยะได้ว่าผู้ใดเป็นผู้ที่มีความงามที่ได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับของสังคมว่าเป็นผู้หญิงงาม ในทางกลับกันผู้ที่ไม่มีความงามตามมาตรฐานดังกล่าวจะถูกทำให้เป็นคนอื่น (other) หรือตกมาตรฐาน สังเกตได้ว่าบทกวีในอดีตที่กล่าวถึงความงามของสตรี เราจะพบว่าในยุคก่อนสมัยใหม่ผู้หญิงจะถูกกำหนดมาตรฐานความงามไว้ว่า หญิงงามต้องผิวสวยดังทองคำ ทรวดทรงอวบอ้วนแน่น ผมดำเหมือนปีกแมลงภู่ เมื่อมาถึงยุคปัจจุบันนี้เราจะมองหาผู้หญิงที่มีความงามแบบที่กล่าวมาในอดีตนี้ได้ยาก ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น? ผู้หญิงในยุคนี้ไม่มีความสวยงามแล้วหรือ? คำตอบคือ ไม่ใช่ ผู้หญิงในยุคปัจจุบันยังคงให้ความสนใจเรื่องความสวยงาม เพียงแต่สิ่งที่เรียกว่าความสวยงามในยุคนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปมาตรฐานไปแล้ว เพราะถ้าสาวคนไหนยังมีผิวตัวสีเหลืองเหมือนทองทาอย่างในอดีต อาจจะโดนมองว่าเป็นโรคดีซ่านหรือเป็นโรคตับอักเสบเสียมากกว่าจะเหลืองเป็นทองทา เพราะผิวสวยของผู้หญิงในปัจจุบันที่เป็นมาตรฐานความงามต้องขาวไว่ก่อน ไม่ว่าจะเป็นขาวชมพู ขาวสุขภาพดี ขาวตึง ดังภาพโฆษณาทางสื่อต่าง ๆ ที่นำเสนอผลิตภัณฑ์เพิ่มความขาวให้กับผู้หญิงยุคปัจจุบัน ส่วนทรวดทรงที่อวบอ้วนนั้นยังพอจะเห็นได้บ้าง แต่ก็ไม่ใช่ออวบอ้วนเอบางเหมือนเมื่อก่อน สมัยนี้อาจเป็นได้ทั้งสูงยาวเข้าดี หรือ ขาวสวยหมวยอิม เสียมากกว่า หรือแม้แต่เรื่องของสีผมหากจะมองหาผู้หญิงที่มีผมสีดำสนิท อันเป็นสีผมดั้งเดิมของคนไทยเราก็คงจะหายากสักหน่อย เพราะในยุคปัจจุบันการทำสีผมกลายเป็นแฟชั่นยอดนิยมของสาวไทยไปแล้ว

เราจะสังเกตได้ว่า ผู้หญิงในทุกยุคทุกสมัยต้องเผชิญกับมาตรฐานความงามในหลายรูปแบบโดยการกำหนดความหมายและกำหนดมาตรฐานความงามแบบมายาคติอย่างหนึ่งไว้ แล้วทำให้ผู้หญิงรับมายาคติเหล่านี้เข้ามาเป็นความเชื่อของตนเองอย่างแนบแน่น จนไม่รู้สึกรู้ว่าวาทกรรมความงามเหล่านี้เป็นเพียงเครื่องมือที่กดทับผู้หญิงให้อยู่ใต้อำนาจของผู้ชาย อำนาจของชนชั้น อำนาจเศรษฐกิจและอำนาจรัฐ ซึ่งภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ยังสามารถแบ่งได้เป็นหลายมิติ ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ตั้งสมมติฐานว่าวาทกรรมความงามของผู้หญิงถูกควบคุมโดยพหุมิติ ได้แก่ มิติวัฒนธรรม (culture) มิติชนชั้น (class) มิติเพศสภาพ (gender) และ มิติเชื้อชาติ (race) ดังต่อไปนี้

1. มิติวัฒนธรรม เราต้องยอมรับว่าโลกปัจจุบันมีศูนย์กลางอยู่ที่วัฒนธรรมหลักที่ถือเป็นวัฒนธรรมเด่นที่ครอบงำวัฒนธรรมด้อยอยู่ โดยวัฒนธรรมเด่นจะทำให้คนในวัฒนธรรมด้อยรู้สึกไม่พอใจ ไม่ยอมรับในความเป็นวัฒนธรรมด้อยของตนเอง นั่นทำให้คนในวัฒนธรรมด้อยต้องพยายามลอกเลียนแบบและปรับปรุงตนเองให้มีความใกล้เคียงความเป็นวัฒนธรรมเด่นให้มากที่สุด แม้ว่าในความเป็นจริงแล้วหากเราลองพิจารณาความงามของคนในแต่ละวัฒนธรรม เราจะพบว่าแต่ละสังคมแต่ละวัฒนธรรมจะนิยมความงามที่ไม่เหมือนกัน เช่น ในเรื่องความงามของจมูก ชาวจีนนิยมจมูกยาว ไม่บี้ ไม่โด่ง ไม่แหลม แต่ต้องโตเหมือนจมูกสิงโต ส่วนชาวแอฟริกันนิยมจมูกแบน ถ้าจมูกโด่งถือว่าไม่สวย

อย่างไรก็ดีมีข้อน่าสังเกตว่าหลาย ๆ ครั้งที่ความงามแบบดั้งเดิมของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ยกตัวอย่างมานี้ กลับกลายเป็นความงามที่ถูกกดทับด้วยความงามของวัฒนธรรมเด่นที่ถูกยกย่องให้เป็นมาตรฐานความงามมายาคติ ด้วยเหตุผลคือความเหนือกว่าทางวัฒนธรรม ทำให้ความงามแบบดั้งเดิมของวัฒนธรรมด้อยถูกหลอมละลาย และถูกทำให้กลมกลืนไปกับวัฒนธรรมเด่น จนแทบไม่หลงเหลือความงามแบบวัฒนธรรมดั้งเดิม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ กรณีของนักร้องชื่อดัง ไมเคิล แจ็กสัน ที่เราทราบกันดีว่าเขามีชาติกำเนิดเป็นคนผิวดำ แต่จากการที่เขาเติบโตและมีชื่อเสียงอยู่ท่ามกลางวัฒนธรรมอเมริกัน ทำให้เขามองว่ารูปร่างหน้าตาผิวพรรณที่เป็นคนผิวดำของเขาดูเป็นวัฒนธรรมด้อยเมื่ออยู่ในแวดวงของคนผิวขาว เขาจึงเปิดรับวัฒนธรรมเด่นของคนอเมริกันผิวขาวมาแทนที่คนผิวดำของตนเอง ซึ่งในปัจจุบันเราแทบจะไม่เห็นความเป็นคนผิวดำบนตัวของไมเคิล แจ็กสันเลย เพราะทั้งหมดถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมเด่นของคนผิวขาว ไม่ว่าจะเป็นจมูกที่โด่งเล็กแหลม ผิวขาว ใบหน้าเรียวตบ ปากเรียวบาง เส้นผมเหยียดตรง (ดูภาพที่ 1) หากจะถามว่าทำไมคนผิวดำต้องเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนเอง ผู้ศึกษาขออ้างอิงงานเขียนเรื่อง Black Skin, White Masks ของ Frantz Fanon ที่ว่า คนผิวดำมักรับเอาวัฒนธรรมของคนผิวขาวเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมเดิมของตน ทั้งนี้เมื่อคนผิวดำรับเอาวัฒนธรรมเด่นของคนผิวขาวมาแล้ว เขาก็จะรู้สึก

ตัวเองมีความเป็นมนุษย์ที่แท้จริงมากขึ้น จากการได้ลอกเลียนแบบนี้ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะเขารู้สึกว่าตนเองได้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเด่นที่กดทับอยู่ มิใช่ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่นเดิมของตนอีกต่อไป

ภาพที่ 1

เปรียบเทียบภาพถ่ายไมเคิล แจ็กสัน ในปี ค.ศ. 1976 กับ ค.ศ. 2002

ที่มา: <http://www.allmichaeljackson.com>

2. มิติชนชั้น เรื่องวาทกรรมความงามสามารถมองในมิติชนชั้นได้ทั้งในเรื่องของความงามภายนอกคือรูปร่างหน้าตาผิวพรรณ นั่นคือ ความเป็นผู้ดี ความเป็นชนชั้นสูงสามารถดูได้จากผิวพรรณและรูปร่าง สองสิ่งนี้มีนัยยะที่แสดงถึงความเป็นชนชั้นสูง ความเป็นผู้ดีได้ คือ หนึ่ง ผิวพรรณที่ขาวนวล แสดงว่าเป็นคนที่ไม่ต้องทำงานกลางแจ้ง ไม่ต้องตากแดดตากลม เมื่อไม่ได้ทำงานกลางแจ้งแสดงว่าเป็นคนทำงานนั่งโต๊ะ ซึ่งเป็นงานที่มีเกียรติและใช้วิชาความรู้ ไม่ใช่พวกไพร่ที่ใช้แรงงานทำงานกลางแจ้งจนผิวดำคล้ำ สอง รูปร่างที่อวบอ้วนแน่น มือเท้าที่บอบบางอันแสดงถึงความเป็นผู้ดี ในขณะที่ร่างกายกำยำล่ำสันนั้นแสดงออกถึงการเป็นผู้ใช้แรงงาน เป็นกุลิแบกหามที่ใช้ต้องใช้ร่างกายในการทำงานหาเลี้ยงชีพ หรือแม้แต่ความงามประดับ เช่น เครื่องประดับ ตกแต่งร่างกายก็สามารถแบ่งแยกความเป็นผู้ดีเป็นไพร่ได้เช่นกัน เพราะชนชั้นไพร่ที่มีฐานะยากจนย่อมไม่มีเงินพอจะซื้อหาเครื่องประดับมาตกแต่งร่างกายของตนเองได้ ในขณะที่ผู้หญิงชั้นสูงพร้อมไปด้วยเงินทอง ก็สามารถจะซื้อหาเครื่องประดับมาเสริมความงามของตนเองได้อย่างเต็มที่ หรือแม้แต่เรื่องของงามสถานะที่แม้ว่าชาติกำเนิดเป็นสิ่งที่ติดตัวคนเรามา แต่ผู้หญิงในชนชั้นไพร่บางคนก็สามารถใช้เรือนร่างของเธอในการยกสถานะให้สูงกว่าชาติกำเนิดของเธอได้ ตัวอย่างในกรณีของทาสหรือไพร่หญิงในเรือนที่ได้เป็นเมียของเจ้านายผู้ชาย เธอก็จะได้รับการยกย่องขึ้นมาระดับเหนือ

ทาสทั่วไปแต่ยังมีฐานะกว่าภรรยาหลวงอยู่ดี นอกจากนี้เธอยังได้รับเครื่องประดับของมีค่ามาตกแต่งร่างกายอีกด้วย

3. มิติเพศสภาพ ในอดีตเรามักได้ยินคำกล่าวยกย่องว่าผู้หญิงสวยคือ ผู้หญิงที่มีความเป็นกุลสตรี เป็นแม่บ้านแม่เรือนสามารถดูแลบ้านให้สะอาดเรียบร้อย ดูแลปากท้องของสมาชิกในบ้านเป็นอย่างดี พร้อมกับการถูกปลูกฝังว่าสิ่งเหล่านี้คือความงามตามธรรมชาติของผู้หญิงเป็นสัญชาตญาณของความเป็นเมียและแม่ที่มีอยู่ในตัวผู้หญิงเอง ซึ่งดูเหมือนว่าคุณสมบัติเหล่านี้ได้ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อรองรับและรับใช้ระบบสังคมแบบชายเป็นใหญ่อย่างแท้จริง ในขณะที่ผู้หญิงยุคปัจจุบันต้องมีความปราดเปรียว ว่องไว มีความมั่นใจ กล้าแสดงออก ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ทำให้ผู้หญิงสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานสร้างรายได้ให้กับตัวเองได้และดูเหมือนเป็นการสร้างพลังอำนาจให้กับตัวเองได้ด้วย ดังคำพูดที่ว่านารีมีรูปเป็นทรัพย์ นั่นคือผู้หญิงเรามักถูกให้ค่าที่ความงามของรูปร่างหน้าตาผู้หญิงเรามีร่างกายเป็นต้นทุนทางร่างกายที่เธอสามารถใช้เป็นเครื่องมือต่อรอง และสร้างคุณค่าให้กับตนเองได้ ในขณะที่ผู้ชายมักถูกให้ค่าที่ความสามารถในการทำงาน รายละเอียดเรื่องมิติความงามของผู้หญิงว่างามเพื่อใคร งามอย่างไรในสังคมปิตาธิปไตย (Patriarchy) โปรดดูเพิ่มเติมในหน้า 10

4. มิติเชื้อชาติ หากเรามองมาตรฐานความงามของผู้หญิงไทยในอดีตที่มีการกล่าวถึงรูปร่างหน้าตาของหญิงงามไว้ในตอนหนึ่งของหนังสือนิรุทธคำฉันท์ที่ประพันธ์โดยศรีปราชญ์กวีในสมัยอยุธยาที่พรรณาลักษณะของนางอุษาไว้ว่า (บุญยงค์ เกศเทศ, 2532, น. 63)

...เล็งไรคือโรมกา-	มะและกามเกลากล
คิ้วค้อมยรรยงยล	คือเกาทัณฑทงไกร
ตาสองระริบมัน	ยยับพรรณवादไว้
ขอแก้วอันขัดใส	คือนาสาอุษาศรี
.....	
พระทันตเรียงเรียบ	คือรายรัตนไสแสง
คางเพลาะปิยุดถแคง	คือฐานพิมพ์จันทร์ ...

สังเกตได้ว่า บทกวีข้างต้นมีการนำเสนอร่างกายของผู้หญิงอย่างละเอียดถี่ถ้วน เริ่มตั้งแต่คิ้ว ตา ฟัน คาง ไผม จมูก ร่างกายแต่ละส่วนถูกเปรียบเทียบด้วยการอุปมาอุปไมยกับสิ่งต่าง ๆ เพื่อสื่อถึงความงามในลักษณะที่เป็นมายาคติ เช่น คิ้วคล้ายกับคันศร ฟันเรียงงาวเป็นสีขาวใส จมูกโด่งงอจุ่มเป็นรูปขอ เป็นต้น การบรรยายรูปร่างหน้าตาของผู้หญิงอย่างละเอียดเช่นนี้ ทำให้ผู้หญิงดูเหมือนวัตถุ สำหรับการจ้องมองของผู้ชาย และการตอกย้ำ ปลูกฝังและสร้างสมค่านิยมความงามแบบมายาคติความงามข้างต้น ก็เพื่อให้ผู้หญิงยอมรับว่านี่คือความงามที่แท้จริงของผู้หญิง ดังนั้น

ผู้หญิงจึงต้องใส่ใจกับรูปร่างหน้าตาของตนเอง เพราะเธอกำลังถูกจ้างมองจากเพศตรงข้ามที่จะประเมินความงามของเธอกับมาตรฐานความงามที่ถูกกำหนดขึ้นมาอยู่

อย่างไรก็ดี หากเราลองพิจารณาความงามแบบที่กวีพรรณาข้างต้นแล้วจะพบว่าเป็นความงามที่หาค่อนข้างยากในผู้หญิงไทยแท้ ไม่ว่าจะเป็นจุมพิตงุ้มเป็นรูปขอ เพราะความจริงแล้วคนไทยไม่ได้มีจุมพิตงุ้มเป็นสันหรือจุมพิตงุ้มเป็นรูปขอเท่าใดนัก ส่วนพื้นที่มีสีขาวเงาใสนั้นก็คือนิยามของอินเดียเพราะหญิงชาวอินเดียนั้นที่ต้องทำฟันดำ ส่วนหญิงสาวชาวอินเดียนั้นต้องขัดฟันให้ขาวอยู่ตลอด (มัลลิกา คณานุรักษ์, ม.ป.ป., น. 43) ในขณะที่คนไทยนั้นนิยมกินหมากจนฟันดำจะไปหาสาวไทยฟันขาวจากที่ไหนกัน ในทางกลับกันหากเราลองพิจารณาความงามแบบมายาคติของสตรีไทยในอดีตที่กวีบรรยาย เปรียบเทียบกับภาพวาดองค์เทพของอินเดีย (ดูภาพที่ 2) เราพบว่าความงามนี้จะใกล้เคียงกับรูปร่างหน้าตาที่เป็นความงามแบบสตรีอินเดียมากกว่าสตรีไทย แต่อาจเป็นด้วยเหตุผลในเรื่องคุณค่าของสิ่งที่หายากย่อมเป็นสิ่งที่มีความค่ามากกว่าสิ่งที่หาได้ง่าย ดังนั้นการกำหนดมาตรฐานความงามในแบบที่หาได้ยากแบบสาวอินเดีย จึงเป็นเหมือนกับการเพิ่มคุณค่าให้กับหญิงสาวที่สามารถมีความงามแบบนี้ได้

ภาพที่ 2

ภาพวาดพระนางลักษมี (มเหสีของพระนารายณ์)

ตามตำนานพระเวทย์ของอินเดีย

ที่มา: <http://www.omaarti.com>

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า พร้อมกับการเข้ามาของศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และรูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ความงามของสตรีในยุคอดีตช่วงอาณาจักรสุโขทัย และอยุธยาจึงไม่น่าจะใช่ความงามที่แท้จริงของหญิงไทยแต่เป็นความงามของหญิงอินเดีย ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเหนือกว่าทางวัฒนธรรมของประเทศอินเดียที่มีต่อประเทศไทยในยุคนั้น ที่แม้แต่ความงามของผู้หญิงก็ยังถูกกำหนดขึ้นจากมาตรฐานความงามตามอย่างวัฒนธรรมที่เหนือกว่า

ในแต่ละเชื้อชาตินั้น ความงามของผู้หญิงจะถูกใช้เป็นที่บอกสังกัด บอกฐานะทางสังคม และบางครั้งก็ถูกใช้เป็นเครื่องหมายที่แสดงสถานภาพของเธอที่แตกต่างกันไป เช่น หญิงชาวกะเหรี่ยงจะถูกประเมินมูลค่าสินสอดของตัวเองจากจำนวนห่วงทองเหลืองที่คอ ในขณะที่ผู้หญิงชาดในแอฟริกากกลางต้องใส่แผ่นไม้ใหญ่ที่ริมฝีปากบน เพื่อเป็นการดึงดูดเพศตรงข้ามและยังเป็นเครื่องแสดงออกของความสวย ความอาวูโส ในขณะเดียวกันเครื่องหมายเหล่านี้ยังเป็นเหมือนการผูกมัดผู้หญิงให้อยู่ติดกับชนเผ่าเดิมของตน เธอไม่สามารถไปแต่งงานกับผู้ชายนอกเผ่าได้ ส่วนผู้หญิงจีนนิยมมัดเท้าให้เล็กเหมือนรูปดอกบัวเพื่อแสดงถึงความเป็นผู้ดีบ่ากึ่งว่าทำที่เรียวเล็กเป็นเครื่องสร้างความรู้จำจวนใจทางเพศได้ด้วย ในขณะที่เด็กสาวชาวซูดานในแอฟริกาตะวันออกนิยมกรีดแผ่นหลังเป็นลายสลับซับซ้อนเหมือนเป็นการสักที่แสดงออกถึงความเป็นชนเผ่า (ดูภาพที่ 3) ซึ่งทั้งการมัดเท้าและกรีดแผ่นหลังนี้แสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญของผู้หญิงที่จะกระทำกับเนื้อตัวร่างกายของตนเอง จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้ชายเป็นผู้อยู่เบื้องหลังวาทกรรมความงามเหล่านี้ และยังเป็นการแสดงถึงอำนาจของผู้ชายที่กดทับความเป็นผู้หญิงในชนเผ่าอีกด้วย

ภาพที่ 3

หญิงชาวกะเหรี่ยงกับห่วงทองเหลืองที่คอ หญิงชาดกับแผ่นไม้บนริมฝีปาก
หญิงชาวซูดานกับลายกรีดบนแผ่นหลัง

ที่มา: Mullika Muttiko, 2001, p. 3

แต่อย่างไรก็ตามเราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าความงามของชาติที่มีความเหนือกว่าทั้งทาง เศรษฐกิจ ศาสนา สังคม วัฒนธรรม มักจะได้รับการยกย่องให้เป็นต้นแบบมาตรฐานความงาม เช่น ครั้งหนึ่งความงามแบบอินเดียถูกยกให้เป็นมาตรฐานความงามในสังคมไทย เพราะในอดีตนั้น อินเดียเป็นประเทศที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลทางด้านศาสนา ต่อมาเมื่อประเทศทางตะวันตก กลายเป็นประเทศมหาอำนาจ ความงามแบบตะวันตกก็เข้ามาแทนที่ความงามแบบอินเดีย หรือใน ยุคปัจจุบันที่ประเทศตะวันออกอย่างประเทศจีน ประเทศญี่ปุ่น เป็นผู้นำทางเศรษฐกิจของโลกไม่ น้อยหน้าประเทศตะวันตก ทำให้ความงามแบบตะวันออกเริ่มมีอิทธิพลในสังคมไทย และกลายเป็น มายาคติความงามรูปแบบใหม่แทนที่ความงามแบบตะวันตกไปแล้ว

นี้อาจแสดงให้เห็นว่าความงามของเชื้อชาติ วัฒนธรรม ชนชั้นที่เหนือกว่า ประเทศที่มี ฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่า สามารถกลายเป็นต้นแบบและความงามในอุดมคติตามแต่ยุคสมัย

อย่างไรก็ดี นอกเหนือจากการพิจารณาว่าทหกรรมความงามในมุมมองพหุมิติข้างต้น แล้ว เรายังพบว่าความงามของผู้หญิงยังถูกควบคุมโดยมิติอื่นอีก ดังนี้

1. สังคมชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าระบอบคิดแบบชายเป็น ใหญ่ได้ทำการควบคุมร่างกายและจิตใจของผู้หญิง ด้วยการสร้างมายาคติความงามทั้งความงาม ภายนอกและความงามภายในขึ้นมา โดยว่าทหกรรมความงามนี้จะคอยควบคุมผู้หญิงให้อยู่ใน กรอบ อยู่ในร่องในรอย โดยการสร้างและผลิตซ้ำมายาคติเหล่านี้ผ่านเครื่องมือต่าง ๆ เช่น สื่อในยุค ปัจจุบัน หรือสถาบันกษัตริย์และรัฐในอดีต ซึ่งตามหลักของการสร้างอำนาจให้เกิดขึ้นได้นั้น ผู้มี อำนาจต้องมีการใช้อำนาจนั้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ระบอบคิดแบบชายเป็นใหญ่จึงต้องทำให้ ผู้หญิงรู้สึกว่าการว่าทหกรรมความงามต่าง ๆ เป็นเรื่องปกติ เป็นเรื่องธรรมชาติ ทำให้ผู้หญิงสยบยอม ไม่ขัดขึ้น แต่กลับยอมรับเข้ามาเป็นอุดมคติได้โดยง่าย

นอกจากนี้ ในสังคมชายเป็นใหญ่ที่มีวิธีคิดและแบบแผนปฏิบัติที่ให้ความสำคัญ คุณค่าและอภิสิทธิ์แก่เพศชายเหนือกว่าเพศหญิง ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำกันระหว่างบุคคลและส่วน ใหญ่เพศชายมักจะเป็นฝ่ายได้เปรียบเพศหญิง และด้วยเหตุที่ระบอบคิดแบบชายเป็นใหญ่นี้แทรก ซึมอยู่ในชีวิตประจำวันและครอบคลุมบทบาท พฤติกรรม วิธีคิดของคนในสังคมทั้งเพศหญิงและ เพศชาย รวมถึงเรื่องของความงามของผู้หญิงที่สังคมไทยได้สร้างเป้าหมายและกำหนดคุณค่า ความงามของผู้หญิง โดยการพิจารณาและให้ค่าความงามในมิติภายนอกและมิติภายในที่กล่าว มาข้างต้นไปพร้อม ๆ กัน หากผู้หญิงคนไหนที่ประพฤติตนอยู่ในกรอบวัฒนธรรมที่สังคมกำหนดไว้ ให้ เธอก็จะได้รับการยกย่องเชิดชูและเป็นที่ยอมรับของสังคม (บุญยงค์ เกศเทศ, 2532, น. 61)

ภายใต้ระบอบคิดแบบชายเป็นใหญ่นี้ ผู้หญิงจะถูกตีกรอบของความสวยงามโดย การสร้างมายาคติความงามแบบหนึ่งขึ้นมา แม้ความงามบางอย่างนั้นจะดูจะเกินจริงไปมากและ

เป็นการยากที่จะหาผู้หญิงที่จะมีความงามได้เช่นนี้ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่ามายาคตินี้ดูจะสอดคล้องกับหลักของความหายาก คือสิ่งใดที่หาได้ยากย่อมมีคุณค่ามากนั่นเอง ความงามตามมายาคติ จึงเป็นเหมือนกลอุบายที่ยั่วยุให้ผู้หญิงพยายามไขว่คว้าหาหนทางที่จะให้ได้มาซึ่งความงามนั้นให้ได้มากที่สุด การทำให้ผู้หญิงรู้สึกว่ามันเป็นเรื่องยากที่จะหาความงามที่สมบูรณ์แบบได้ จึงทำให้รู้สึกว่าหากผู้หญิงคนไหนที่เพียบพร้อมได้เช่นนี้ ย่อมเป็นสิ่งที่มีความค่าและเป็นที่ปรารถนาอย่างยิ่งของเพศตรงข้ามและความงามนี้ไม่ได้ส่งผลต่อตัวของผู้หญิงเองเท่านั้น แต่ยังหมายรวมไปถึงการเพิ่มคุณค่าและยกสถานะทั้งตนเองและครอบครัวด้วย ซึ่งแน่นอนว่าผู้ที่คู่ควรกับหญิงที่มีคุณค่านี้ ย่อมไม่ใช่คนธรรมดาสามัญ แต่เป็นผู้ที่อยู่ในชนชั้นสูงตั้งแต่ชั้นพราหมณ์ ขุนนาง เชื้อพระวงศ์ไปจนถึงพระมหากษัตริย์ อย่างไรก็ตามความงามในยุคนี้ไม่สามารถจะสร้างสรรค์ด้วยเทคโนโลยีได้ ผู้หญิงจึงต้องยอมรับว่าความสวยงามภายนอกนั้นเป็นเรื่องของบุญทำกรรมแต่ง ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าในอดีตความงามของผู้หญิงมักถูกกำหนดมาตรฐานโดยผู้ชายชนชั้นสูง ถึงแม้มาตรฐานนั้นดูจะเป็นความงามในอุดมคติมากกว่าที่จะหาได้จากคนจริง ๆ ด้วยข้อจำกัดทั้งเรื่องของเชื้อชาติ สถานะภาพและเทคโนโลยีก็ตาม แต่มาตรฐานความงามดังกล่าวนี้ก็ได้ออกส่งสมและสืบทอดกันมาทุกยุคทุกสมัย

เห็นได้ว่า การที่ผู้หญิงในอดีตถูกตีกรอบและตอกย้ำความงามแบบมายาคติภายใต้สังคม ชายเป็นใหญ่ดังกล่าวข้างต้น ดูจะสอดคล้องกับงานเขียนเรื่องร่างกายใต้บงการของ มิเชล ฟูโกต์ที่พูดถึงร่างกายของมนุษย์เราว่าเป็นวัตถุและเป้าหมายของอำนาจ เพราะร่างกายสามารถถูกเชิดชักถูกดัดหรือถูกจัดแต่งให้เคารพเชื่อฟังและตอบสนองได้ โดยมีรูปแบบที่ใช้ควบคุมคือ กฎระเบียบข้อบังคับ เพื่อให้เป็นร่างกายที่ วุ่นนอนสวยงาม โดยการเข้าไปควบคุมถึงในระดับกลศาสตร์ของร่างกาย อันได้แก่ การเคลื่อนไหว อากัปกริยา ท่วงท่าและความว่องไว (ทองกร โภคธรรม, ผู้แปล, 2547, น. 6) เปรียบเทียบกับกิริยามารยาทของผู้หญิงไทยในอดีตที่ถูกเข้มงวดกวดขัน เช่น

... ไม่ให้เดินแกว่งแขนหรือเดินยกย้ายสายสะโพก ไม่ให้เดินเสยผม ...

... ต้องนั่งให้เรียบร้อยคือ ต้องนั่งพับเพียบ ไม่ให้นั่งยอง ๆ การนอนก็ต้องนอนให้เป็นที่เป็นทางในห้องในหับ ต้องนอนระวางกาย อย่าให้ผ้าผ่อนที่นุ่งห่มหลุดลุ่ย ... ไม่ให้ยื่นค้ำศีรษะ ผู้หลักผู้ใหญ่ หรือไม่ให้ยื่นสูงกว่าผู้ใหญ่ ... (เทพฐ ทับทอง, 2546, น. 76)

2. ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและวัฒนธรรมบริโภคนิยม อย่างไรก็ตามความงามของผู้หญิงในสังคมไทย มิได้ถูกกำหนดมาตรฐานความงามโดยระบอบคิดแบบชายเป็นใหญ่เท่านั้น แต่ยังมีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและวัฒนธรรมบริโภคนิยม ที่เข้ามามีอิทธิพลในการกำหนดมาตรฐานความงามของผู้หญิงไทยในปัจจุบันอย่างมาก เราจะพบว่าผู้หญิงในยุคปัจจุบันนี้ถูกรุม

ล้อม ดึงดูดให้สนใจกับความงามของตนเองผ่านสื่อโฆษณาอย่างเข้มข้น ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ สื่อวิทยุ รวมถึงระบบการขายตรง ซึ่งสิ่งที่ถูกนำเสนอขึ้นมามีตั้งแต่สิ่งที่ทำให้ความงามในมิติต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ได้แก่

2.1 งามกาย ได้แก่ ผลิตภัณฑ์เครื่องสำอาง ที่ผลิตจากในประเทศและต่างประเทศ เครื่องประพินผิวตั้งแต่ผิวหน้าไปถึงผิวตัว ของใช้สำหรับเส้นผมไปถึงฝ่าเท้า รวมถึงคอร์สลดสัดส่วน ตั้งแต่ต้นแขนไปถึงต้นขา

2.2 งามประดับ ตั้งแต่เสื้อผ้าที่สามารถมองเห็นได้จากภายนอกไปถึงชุดชั้นในที่อยู่ในอดีตเคยเป็นสิ่งที่ควรปกปิดให้มิดชิดแต่ในปัจจุบันกลับมีความนิยมว่าชุดชั้นในต้องสามารถโชว์ให้เห็นภายนอกได้ด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและเป็นการเผยแพร่พรางกายในฐานะที่เป็นวัตถุกระตุ้นเร้าทางเพศของผู้ชาย ทั้งทางด้านสัญชาตญาณและวัฒนธรรมปรุงแต่งแห่งสุนทรีย์เช็กส์ด้วย

2.3 งามศึกษา ได้แก่ คอร์สการเรียนรู้ การอบรม ทั้งด้านวิชาการและการเรือน แม้ผู้หญิงสมัยปัจจุบันจะไม่มีวงให้เรียนรู้วิชางานฝีมือ และการทำอาหารแล้ว แต่เธอก็กลับมีทางเลือกมากมายที่จะหาความรู้ความชำนาญในเรื่องเหล่านี้ มีทั้งโรงเรียนสอนทำอาหาร รายการสาธิตการทำอาหารทางโทรทัศน์ โรงเรียนสอนดนตรีและเต้นรำ เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมทางร่างกาย และทุนทรัพย์ของแต่ละคนที่จะเอื้ออำนวย ให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้มากน้อยต่างกันเพียงใด

ในขณะเดียวกัน ผู้หญิงก็สามารถใช้ร่างกายของเธอเป็นเครื่องมือในการสร้างค่าให้กับตัวเองได้ โดยเธอได้ผลตอบแทนในรูปของรายได้ อาชีพ โอกาสก้าวหน้าทางสังคมและเป็นการย้ายสังกัดชั้นชั้นให้กับตนเอง ในขณะที่ผู้ผลิต เจ้าของทุนก็ใช้มายาคติความงามของผู้หญิงในการสร้างรายได้ให้กับตนเองอีกทอดหนึ่ง โดยการตอกย้ำมาตรฐานความงามว่าผู้หญิงต้องผอม ผู้หญิงต้องสวย ผู้หญิงต้องไม่แก่ ผู้หญิงต้องขาว ทำให้ผู้หญิงต้องหันกลับมาซื้อสินค้าและบริการของผู้ผลิตเพื่อให้เธอมีความงามที่ได้มาตรฐานต่อไปอีก

3. การเมือง เราจะเห็นได้ว่าในหลายยุคของสังคมไทยที่เราจะพบว่ารัฐเข้ามาควบคุมเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่มีการรณรงค์ให้ผู้หญิงทำหน้าที่ผลิตพลเมืองให้ชาติ โดยการยกย่องเชิดชูให้เป็นแม่พิมพ์ของชาติที่มีความสำคัญยิ่งกับการสร้างชาติไทย โดยมีการออกนโยบายที่ว่า

...หญิงเป็นแม่ของคนไทยทุกคน เพราะเป็นแม่ทุกอย่าง นับตั้งแต่แม่บังเกิดเกล้า ถึงแม่พิมพ์ทุกอย่างของชาติ ใครคนใดจะเป็นนักรับผู้กล้าหาญได้ อยู่ที่แม่สร้าง กำลังใจเข้มแข็งประทับไว้ตั้งแต่ตอนในวงแขนแม่ ใครจะเป็นประกอบกิจการงานได้ดี แม่เป็นผู้สร้างนิสัยไว้แต่กระดุกเลือดเนื้อยังอ่อนจะนั้นแม่จึงเป็นแม่พิมพ์ให้ชาติ

เป็นมหาอำนาจโดยไม่ต้องสงสัยอย่างใดเลย แม่พิมพ์ไม่มี เราก็สร้างชาติไทยเป็นอะไรไม่ได้เลย ... (แกมสุข นุ่มนนท์, 2520, น. 30)

เห็นได้ว่ารัฐได้ให้ความสำคัญกับบทบาทความเป็นแม่ คือผู้หญิงต้องมีสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์ เพื่อจะดูแลคนในครอบครัวให้มีสุขภาพสมบูรณ์ดีด้วย เพราะฉะนั้นผู้หญิงจึงมีความสำคัญในการสร้างพลเมืองที่ดีให้กับชาติ นอกจากนี้ ผู้หญิงยังต้องมีหน้าที่ในการอบรมบุตรธิดาให้มีลักษณะนิสัยที่ดี รวมถึงบุคลิกภาพที่ดี อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างชาติให้ยิ่งใหญ่ในอนาคตอีกด้วย ในการสร้างชาติให้เป็นมหาอำนาจนั้น รัฐได้กำหนดบทบาทให้ผู้ชายมีหน้าที่ในการประกอบอาชีพนอกบ้าน ส่วนผู้หญิงมีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยในบ้านเรือน อบรมบุตรธิดา นอกจากนี้ ผู้หญิงยังต้องดูแลรักษาตนเองให้งามสมกับเป็นดอกไม้ของชาติอีกด้วย นอกจากนี้ เรายังพบว่าในหลายยุคหลายสมัยผู้หญิงถูกใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองทางการเมืองหรือการศึกสงคราม เช่นการยกผู้หญิงที่เป็นเมียหรือลูกสาวให้ฝ่ายตรงข้ามเพื่อเป็นการสงบศึกหรือสร้างสัมพันธไมตรี

4. สี่อ เนื่องจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการผลิตที่ทำให้ผู้ผลิตสามารถผลิตสินค้าและบริการได้ในปริมาณมากในมาตรฐานที่ใกล้เคียงกัน ทำให้ปริมาณของสินค้าและบริการมีมากกว่าความต้องการของผู้บริโภค ดังนั้นผู้ผลิตจึงต้องคิดค้นกลไกในการจัดการกับปริมาณสินค้าและบริการที่ล้นตลาด ทำให้การโฆษณาที่มีจุดประสงค์ในการสร้างความต้องการของผู้บริโภคให้มีมากกว่าเดิม โดยการสร้างภาพลักษณ์ของสินค้าและบริการให้เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค โดยอาศัยสื่อโฆษณาในการกระตุ้นให้ผู้บริโภคเลือกใช้สินค้าและบริการของตนเองมากกว่าของคู่แข่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคบริโภคนิยมที่เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าสื่อโฆษณาคือตัวการสำคัญในการทำหน้าที่ตอกย้ำมาตรฐานความงามของผู้หญิงในสังคม โดยการนำเสนอและยกย่องความงามเฉพาะกลุ่มขึ้นมา และลดทอนคุณค่าความงามแบบตรงข้ามให้รู้สึกถึงความเป็นอื่น (other) ทำให้เธอเหมือนไม่มีที่ยืนอยู่ในสังคม เช่น การสร้างวาทกรรมความงามเรื่องความผอม ความสวย ความขาว โดยมีความอ้วน ความดำ ขี้เหร่ เป็นขั้วตรงข้าม ในขณะที่เดียวกันสื่อโฆษณาก็จะทำการเสนอทางเลือกให้คนกลุ่มนี้ได้ตะเกียกตะกายกลับเข้าสู่สังคม โดยการนำเสนอผลิตภัณฑ์ประเภทเสริมความงาม เพิ่มความขาว ลดความอ้วน ดูดไขมัน ฯลฯ เพื่อให้เธอมีโอกาสที่จะงามให้ได้ตามมาตรฐานบ้าง

เห็นได้ว่ามาตรฐานความงามของผู้หญิงมิได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาขึ้นอยู่กับมุมมอง สถานที่ เวลา และบริบทของการกล่าวถึงความงามนั้น ๆ รวมไปถึงมาตรฐานความงามแบบมายาคติที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุค จะเห็นได้ว่าวาทกรรม ความงามทั้งในด้านมิติความงามและผู้กำหนดมาตรฐานความงามของผู้หญิงในสังคมนั้นไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่

แต่จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้ผู้ศึกษามีคำถามว่าอะไรคือปัจจัยที่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวาทกรรมความงามในสังคมไทยแต่ละยุค และใครเป็นผู้ผลิตผู้กำหนดวาทกรรมความงามของผู้หญิงและผู้หญิงในแต่ละยุคมีปฏิกิริยาตอบรับวาทกรรมความงามนั้นอย่างไร

ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาจึงต้องการศึกษาถึงวาทกรรมความงามของผู้หญิงไทยภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยใช้มุมมองพหุมิติที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นมุมมองหลักในการศึกษาและวิเคราะห์ โดยมีคำถามปฐมบทว่า ทำไมถึงต้องงาม งามไปเพื่อใคร อย่างไรถึง เรียกว่างาม และใครเป็นผู้กำหนดมาตรฐานความงามนั้น

คำถามการวิจัย

1. สังคมไทยมีการให้ความหมายของความงามในแต่ละยุคสมัยอย่างไร
2. พัฒนาการวาทกรรมความงามของผู้หญิงไทยในแต่ละยุคสมัยเป็นอย่างไร
3. มีปัจจัยอะไรที่ทำให้วาทกรรมความงามของผู้หญิงไทยเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย
4. ผู้หญิงไทยเป็นผู้กระทำและผู้ถูกกระทำภายใต้วาทกรรมความงามนั้น ๆ อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงความหมายของความงามในแต่ละยุคของสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการของวาทกรรมความงามของผู้หญิงไทยในแต่ละยุคสมัย
3. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวาทกรรมความงามของผู้หญิงไทยในแต่ละยุค
4. เพื่อศึกษาถึงบทบาทของผู้หญิงไทยภายใต้วาทกรรมความงาม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผู้ศึกษาคาดหวังว่าข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ จะสามารถเป็นกระจุกสะท้อนมุมมองเรื่องวาทกรรมความงามของผู้หญิงในสังคมไทยในมิติที่แตกต่างไป และทำให้ผู้อ่านได้ตระหนักว่าภายใต้วาทกรรมความงามที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันนี้ ผู้หญิงเราอาจเป็นได้ทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ขึ้นอยู่กับเธอคนนั้นจะสามารถสร้างอำนาจต่อรองให้กับตนเองได้มากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ ผู้ศึกษายังคาดหวังว่าข้อมูลที่ปรากฏในงานศึกษาครั้งนี้จะช่วยเป็นแรง

กระตุ้นให้ผู้หญิง ตระหนักคิดทบทวน และค้นหาวิธีการที่จะรับมือกับวาทกรรมความงามในระบบชายเป็นใหญ่และระบบทุนนิยมที่ใช้เรือนร่างของผู้หญิงเป็นวัตถุทางการค้า และเป็นเป้าหมายในการสร้างกำไรทางธุรกิจในทุกยุคทุกสมัย โดยหวังว่าการใช้มุมมองเรื่องเพศสภาพ วัฒนธรรม ชนชั้น และเชื้อชาติในการวิเคราะห์วาทกรรมความงามในสังคมไทยนี้จะสะท้อนภาพที่แตกต่างต่อไปในอนาคตได้

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาความงามในเชิงประวัติศาสตร์สังคม เพื่อดูการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัยด้วยปัจจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ดังนั้นการแบ่งยุคจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อให้เห็นลักษณะร่วมหรือความแตกต่างในแต่ละยุคในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาจึงขอแบ่งมิติเวลาเป็น 3 ยุค ซึ่งการแบ่งยุคนี้จะเป็นการแบ่งในเชิงวัฒนธรรม จึงอาจมีช่วงเวลาที่ต่างกับระยะเวลาในเชิงเศรษฐศาสตร์หรือประวัติศาสตร์การเมืองบ้าง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ยุคที่ 1 ยุคจารีตประเพณี (ช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ. 2411) ในยุคนี้นักศึกษาจะขอแบ่งเป็นระยะเวลาในยุคนี้ออกเป็นสองยุคย่อย ซึ่งมีจุดเปลี่ยน (Turning Point) และจุดจบเมื่อมีการเปิดรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาในประเทศไทย ยุคจารีตประเพณีสามารถแบ่งออกเป็นสองยุคย่อย (Sub periods) คือ

- ยุคอดีตตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 3) ซึ่งในยุคนี้วาทกรรมความงามในสังคมไทยได้ดำรงความเป็นไทย ทั้งด้าน งามกายที่เป็นความงามแบบไทย คือรูปร่างเล็ก บอบบาง ผิวพรรณค่อนข้างคล้ำ ส่วนงามจิตต้องเรียบร้อยแบบกุลสตรี มีความเป็นแม่บ้านแม่เรือนดูแลบ้านช่องให้เรียบร้อย ด้านเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายทั้งของสตรีชั้นสูงหรือชาวบ้านทั่วไปก็เป็นใจกระเบนและผ้าแถบเหมือนกัน อาจจะมีความต่างกันในคุณภาพของผ้าที่ใช้เท่านั้น

เหตุผลที่ผู้ศึกษารวมระยะเวลาของรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 ของกรุงรัตนโกสินทร์ไว้ในช่วงเวลานี้ ก็เนื่องด้วยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ เป็นระยะเริ่มแรกของแผ่นดิน ที่ยังคงรับช่วงต่อจากสมัยอยุธยาตอน ปลายมา เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่สมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นคนที่มาจากกรุงศรีอยุธยา ฉะนั้น ความรู้ ความคิด ความเชื่อ และขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ จึงไม่ผิดแผกแตกต่างจากสมัยอยุธยามากนัก หลังจากแผ่นดินรัชกาลที่ 3 แล้วจึงได้วิวัฒนาการไปตามสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม ทางวัฒนธรรม การติดต่อกับนานาประเทศฯ ในยุคอดีตนี้วาทกรรมความงาม

มักถูกกำหนดและควบคุมภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในมิติชนชั้นเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงมาตรฐานความงามต่าง ๆ จะเริ่มต้นและแพร่หลายในหมู่ของสตรีชนชั้นสูงเท่านั้น ก่อนที่จะเลื่อนไหลลงสู่ชนชั้นไพร่กฏุมพี ดังนั้น ความงามที่แตกต่างของสตรีในยุคนี้จึงถือเป็น เครื่องบ่งชี้ชนชั้นของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี

- ยุคแรกเริ่มรับวัฒนธรรมตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2394-2411) เมื่อ ประเทศไทยทำสนธิสัญญาเบาริงกับประเทศอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 ระยะเวลาซึ่งเป็นระยะเวลาของการเปิดประเทศติดต่อกับชาวตะวันตกซึ่งกำลังแสวงหาอาณานิคม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมองเห็นแนวความคิดของชาวตะวันตก จึงทรงดำเนินนโยบายทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนปรับปรุงเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียม ประเพณีบางอย่างให้สอดคล้องกับแนวนโยบายของต่างประเทศ และจากการที่พระองค์ทรงมีปฏิสัมพันธ์กับชาวตะวันตกนี้เอง ทำให้พระองค์ทรงพิจารณาเห็นความอ่อนด้อยของวัฒนธรรมไทยบางอย่าง เมื่อเทียบกับวัฒนธรรมตะวันตกที่พระองค์ทรงพบเห็น พระองค์จึงทรงดำริที่จะเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างโดยการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกบางอย่างเข้ามาแทนที่ แต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาวัฒนธรรมไทยบางอย่างที่เห็นว่าเป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม และแสดงออกถึงความเป็นเชื้อชาติไทย วัฒนธรรมไทยไว้อยู่ ซึ่งในทัศนะของผู้ศึกษาเห็นว่าอาจเป็นเพราะลึก ๆ แล้วพระองค์ยังต้องการแสดงออกถึงความมีอำนาจของชนชาติไทยอยู่ และต้องแสดงถึงความเข้มแข็งทางชนชาติ เพื่อมิให้ชาติตะวันตกคิดเอาเปรียบ และหาประโยชน์จากไทยเพียงฝ่ายเดียว จึงอาจกล่าวได้ว่านี่คือความสัมพันธ์เชิงอำนาจในมิติวัฒนธรรม โดยการที่คนไทยเรายอมรับว่าวัฒนธรรมไทยนั้นเป็นวัฒนธรรมด้อยและเชิดชูว่าวัฒนธรรมตะวันตกเป็นวัฒนธรรมเด่น อย่างไรก็ตามการเริ่มรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาในยุคนี้ ถือเป็นยุคเริ่มแรกและเป็นการเปิดรับเข้ามาบางส่วน

เราจะสังเกตได้จากยุคอดีตที่ความงามของสตรีนั้น อยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในมิติชนชั้น เมื่อมาในยุคแรกรับวัฒนธรรมตะวันตกนี้ได้เกิดจุดเปลี่ยน (Turning Point) ที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในมิติวัฒนธรรมได้เข้ามาเป็นตัวกำหนด และควบคุมความงามแทนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในมิติชนชั้น กล่าวคือ วัฒนธรรมตะวันตกเริ่มเข้ามามีบทบาทและเปลี่ยนแปลงความงามของสตรีไทยที่เห็นได้ชัดเจนคือความงามประดับ ได้แก่ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายในสตรีชั้นสูงที่เริ่มแต่งตัวเลียนแบบสตรีตะวันตกเพื่อต้องออกงานเลี้ยงชั้นสูง นอกจากนี้ในงามความรู้ก็เริ่มเห็นความสำคัญของภาษาต่างประเทศสังเกตได้จากการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้จ้างหม่อมแอนนาเข้ามาสอนภาษาอังกฤษให้กับพระราชโอรส พระราชธิดาในพระราชวังด้วย

ยุคที่ 2 ยุคศิวิไลซ์ (พ.ศ. 2411-2488) เริ่มตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ในรัชกาลที่ 5 ซึ่งนับได้ว่าเป็น

จุดเริ่มต้นที่ประเทศไทยได้เปิดรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกในหลาย ๆ ด้าน อย่างเต็มที่ต่อเนื่องถึงยุคสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองในปี พ.ศ. 2488 ตลอดช่วงเวลากว่า 70 ปีนี้ ประเทศไทยได้รับเอาวัฒนธรรม จารีตประเพณี ระบบการศึกษาแบบตะวันตกเข้ามาในสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง และเนื่องจากในยุคศิวไลซ์นี้กินระยะเวลาค่อนข้างยาวนาน ผู้ศึกษาจึงขอแบ่งเป็นระยะเวลาของยุคนี้เป็นสามยุคย่อยคือ

- ยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (พ.ศ. 2411-2475) จากต้นสมัยรัชกาลที่ 5 จนถึง การเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 7 จากยุคแรกเริ่มรับวัฒนธรรมตะวันตกในรัชกาลที่ 4 ที่ประเทศไทยยังแบ่งรับแบ่งสู้ในการรับวัฒนธรรมตะวันตกโดยการเลือกรับเพียงบางด้านบางส่วน เมื่อมาถึงตอนต้นรัชกาลที่ 5 นั้น เราจะพบว่าประเทศไทยมีความเปลี่ยนแปลงในการรับวัฒนธรรมตะวันตก กล่าวคือประเทศไทยในหมู่ชนชั้นกษัตริย์ ชุนนาง ได้เปิดรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมความงาม ทั้งในมิติงามประดับ คือ เสื้อผ้า ทรงผม เครื่องประดับ และมิติงาม ความรู้ คือ การศึกษา รวมถึงวิถีชีวิต การกินอยู่หลับนอนและการใช้เวลาว่างกับความบันเทิง การเมือง การปกครอง

ทั้งนี้การที่สังคมไทยเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ อาจเป็นเพราะพระองค์ถูกเลี้ยงและเติบโตมาในพระราชวัง ทำให้พระองค์มีโอกาสได้พบปะกับชาวต่างชาติที่เป็นแขกบ้านแขกเมืองในงานเลี้ยงต่าง ๆ รวมถึงการได้รับการศึกษาจากชาวต่างชาติที่พระราชบิดา (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทรงจ้างเข้ามาสอนหนังสือในพระราชวังตั้งแต่เล็ก ๆ

อย่างไรก็ดีการเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตกในยุคนี้ จะเกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มชนชั้นสูงคือพวกชนชั้นศักดินาเป็นส่วนใหญ่ แต่ชาวบ้านทั่วไปหรือกลุ่มชนชั้นล่างนั้น ยังไม่ได้มีการเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตกมากนักในจุดนี้ผู้ศึกษาคิดว่าอาจเป็นด้วยข้อจำกัดในเรื่องเศรษฐกิจ ผนวกกับค่านิยมแบบคนในสังคมเดิมที่ยังมีความเป็นนักอนุรักษ์นิยม ซึ่งต้องการคงความเป็นไทยอยู่

เมื่อถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การติดต่อกับประเทศตะวันตกได้สืบเนื่องมาจากรัชกาลก่อน ๆ ทำให้ความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ จึงค่อนข้างไปทางตะวันตกมากขึ้น ประกอบกับทั้งสองพระองค์ทรงได้รับการศึกษาจากต่างประเทศตั้งแต่พระเยาว์ จึงทำให้พระองค์ทรงมีทัศนคติที่ดีและเปิดกว้างในการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกอย่างเต็มที่ ตัวอย่างหนึ่งคือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระองค์ทรงโปรดปรานมหรสพมาก พระองค์จึงได้ทรงร่วมแสดงละครให้ขุนนางข้าราชการในพระราชวังได้ชมกันซึ่งนับเป็นสิ่งแปลกใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนในอดีต (ดูภาพที่ 4) หรือการที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงสนับสุนุน และเป็นผู้นำระบอบปฎิวัติเพียงคนเดียว

(Monogamy) ที่นิยมกันในต่างประเทศพระองค์จึงทรงมีพระอัศรมเหสีเพียงพระองค์เดียว คือ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี แม้พระองค์จะไม่มีพระราชทายาทก็ไม่ทรงคิดมีสนมอื่นอีก ในขณะที่พระมหากษัตริย์ไทยในอดีตนิยมมีพระมเหสี พระชายา และนางสนมมากมาย จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงวาทกรรมความงามในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์นี้ไม่ได้ถูกควบคุมในความสัมพันธ์เชิงอำนาจในมิติของชนชั้นเพียงอย่างเดียว แต่ถูกควบคุมโดยความสัมพันธ์เชิงอำนาจในมิติวัฒนธรรมอีกด้วย กล่าวคือวัฒนธรรมตะวันตกที่ถือเป็นวัฒนธรรมเด่น ได้เข้ามาควบคุมและกำหนดมาตรฐานความงามของสังคมสยาม ทางด้านงามประดับได้แก่ เสื้อผ้าเครื่องประดับตกแต่งที่เลียนแบบตะวันตกอย่างเต็มรูปแบบ ด้านงามจิตลึลลิตต้องมีความทันสมัย ออกงานสังคมได้ ส่วนวัฒนธรรมของสยามในช่วงเปิดรับความเจริญ ตื่นตาตื่นใจทางวัตถุนิยมและแสนยานุภาพของวัฒนธรรมฝรั่ง ทำให้ชนชั้นนำของสยามรู้สึกด้อยกว่าฝรั่ง เกิดความรู้สึกมีปมด้อยทางวัฒนธรรม รู้สึกว่าประเทศล้าหลัง มีความจำเป็นต้องหลุดพ้นความล้าหลัง ก้าวเข้าสู่ความทันสมัย ความมีอารยะ โดยการเรียนวิถีชีวิตแบบฝรั่ง

ภาพที่ 4

รัชกาลที่ 6 ทรงแสดงละครเรื่องกลแตก ณ วังปญาไท เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2463

ที่มา: ศศิวิมล สันติราษฎร์ภักดี, ฉากชีวิตสี่แผ่นดิน : ชีวิตจริงหลักจากนิยายของสาวชาววัง ชาวบ้าน และแฟชั่นฝรั่ง, 2547, น. 129

- ยุคเริ่มแรกประชาธิปไตย (พ.ศ. 2475-2481) เมื่อประเทศไทย เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 ทำให้ชนชั้นศักดินาในสังคมไทยได้ถูกลดบทบาทและลดความสำคัญลงไป เพราะแนวคิดเรื่องความเสมอภาคของมนุษย์ในโลกตะวันตกได้ถูกปลูกเร้าให้เห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สังคมไทยควรยึดถือเป็นแบบอย่าง จึงอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดนี้ได้ถือกำเนิดขึ้นมาจากแนวคิดของคนกลุ่มหนึ่งที่ถือว่าเป็นคนรุ่นใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนหนุ่มคนสาวที่มีโอกาสไปศึกษาต่างประเทศ และเมื่อกลับมายังประเทศ

ไทย ก็ได้นำแนวคิดของความเสมอภาคที่พบเห็นในต่างประเทศมาเผยแพร่ในสังคมไทย ซึ่งหากจะเรียกกลุ่มคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่นี้ตามระบบชนชั้นในอดีต เราอาจเรียกได้ว่าเป็นกลุ่มชนชั้นกลางที่อยู่ระหว่างชนชั้นศักดินา ได้แก่ พระราชวงศ์และขุนนางเท่ากับชนชั้นล่าง ได้แก่ ชาวบ้านทั่วไป และผลจากแนวคิดของชนชั้นกลางที่เกิดขึ้น ใหม่ในยุคนี้ ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงวาทกรรมความงามของสตรีไทยจากยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในมิติที่ต่างไปด้วย นั่นคือ สตรีไทยยุคนี้ต้องงามความรู้คือมีการศึกษา สามารถออกความคิดเห็นเมื่อต้องออกงานสังคมเคียงข้างชายได้ ส่วนความงามประดับนั้นต้องมีความทันสมัยแบบสากล สวมเสื้อ นุ่งกระโปรง ดัดผมลอน ฯลฯ

- ยุคสร้างชาติ (พ.ศ. 2481-2488) เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481 รัฐบาลได้ เข้ามามีบทบาทในการควบคุมพลเมืองในชาติอย่างเข้มงวด โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงที่ถูกควบคุมทั้งด้านร่างกายที่ต้องมีความแข็งแรง สมบูรณ์เพื่อเตรียมพร้อมในการเป็นแม่ เพื่อสร้างพลเมืองอันเป็นกำลังสำคัญในการสร้างชาติ ด้านการแต่งกายที่ต้องทันสมัยแบบตะวันตกแสดงออกถึงความเป็นอารยะ ในเรื่องความเป็นอยู่ของคนในชาติที่ต้องมีระเบียบวินัย โดยเหตุผลเพื่อให้ประเทศไทยมีความเป็นอารยะ และสามารถนำพาให้ประเทศไทยมีความทันสมัยและใกล้เคียงกับวัฒนธรรมตะวันตก ที่เป็นวัฒนธรรมเด่นให้ได้มากที่สุด เห็นได้ว่าแม้ในยุคของการปกครองระบอบประชาธิปไตยหรือยุคของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่เราถือกันว่าสังคมไทยมีความเท่าเทียมกันทางเพศ มีความเท่าเทียมกันทางชนชั้น คือไม่มีชนชั้นศักดินาอีกต่อไป แต่ในทัศนะของผู้ศึกษาคิดว่าแท้จริงแล้ว ความงามในยุคนี้ยังคงถูกกำหนดและควบคุมโดยเพศชาย คือ รัฐบาล ผ่าน ตัวนายกรัฐมนตรีผู้นั้นเอง นอกจากนี้การนำเสนอวาทกรรมความงามในยุคสร้างชาตินี้ ก็ยังคงดำรงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในมิติชนชั้น แฝงอยู่โดยนัยยะด้วย กล่าวคือ ความเป็นผู้นำวาทกรรมความงามแบบ สร้างชาติยังคงถูกนำเสนอผ่านสตรีชนชั้นสูงในที่นี้ก็คือ ท่านผู้หญิง ละเอียด พิบูลสงคราม ภริยาของ ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือ เจ้าจอมมารดาแพ อดีตพระสนมเอกในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ก็ได้ถูกเชิญมาเป็นผู้นำการแต่งกายสมัยนิยมในยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ดูภาพที่ 5) นั่นคืออย่างไรแล้วความเป็นผู้หญิงชนชั้นสูง ยังคงถูกยกให้เป็นมายาคติความงามของผู้หญิงทั่วไปผู้นั้นเอง

ภาพที่ 5

ภาพเจ้าจอมมารดาแพเมื่อครั้งเป็นผู้นำแฟชั่นผมยาว ถ่ายในปี พ.ศ. 2414

เปรียบเทียบกับเมื่อทรงรับเชิญเป็นผู้นำการแต่งกายชุดกระโปรง

สวมหมวกในยุคสร้างชาติ ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2485

ที่มา: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ไทยกับการปรับประเทศให้ทันสมัย, 2534, น. 37;

เผ่าทอง ทองเจือ, วิวัฒนาการจากอดีตสู่ปัจจุบันเล่ม 1, 2543, น. 350

จนกระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ในปี พ.ศ. 2488 การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจโดยรวมของโลก ส่งผลกระทบโดยตรงกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพสังคม สภาพเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา รวมถึงวาทกรรมความงามของประเทศไทยเช่นกัน การก้าวเข้าสู่ยุคสมัยที่เรียกกันว่ายุคโลกาภิวัตน์ เสรีนิยม ทุนนิยมและบริโภคนิยมในเวลาต่อมา ทำให้วาทกรรมความงามในสังคมไทยไม่ได้ถูกควบคุม หรือกำหนดโดยความสัมพันธ์เชิงอำนาจในมิติวัฒนธรรมหรือมิติชนชั้นอย่างใดอย่างหนึ่งอีกต่อไปแล้ว เพราะความหลากหลาย ความแตกต่างกันกลายเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับได้ ทุกคนไม่จำเป็นต้องคิดเหมือนกัน แต่งตัวเหมือนกัน ใช้ชีวิตเหมือนกันอีกต่อไป

ยุคที่ 3 ยุคโลกาภิวัตน์ ทุนนิยม เสรีนิยมและวัฒนธรรมบริโภคนิยม (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2488 ถึงปัจจุบัน) จุดเปลี่ยน (turning point) ของยุคที่สองสู่ยุคที่สามนี้คือ ประเทศทางยุโรปไม่ได้เป็นศูนย์กลางหรือต้นแบบทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมของประเทศทั่วโลกอีกต่อไป แต่สหรัฐอเมริกาที่ชนะสงครามกลายเป็นศูนย์กลางหรือต้นแบบของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกแทน ประกอบกับการเติบโตของระบบทุนนิยม ลัทธิบริโภคนิยมที่แพร่หลายไปทั่วโลก สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อทัศนคติความงามของผู้หญิงให้เปลี่ยนแปลงไปด้วย

เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองในปี พ.ศ. 2488 ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย การเข้ามาของระบบทุนนิยมที่เปลี่ยนแปลงบทบาทของประเทศไทยจากประเทศเกษตรกรรมสู่ประเทศอุตสาหกรรม การเกิดขึ้นและขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม ไม่เพียงผู้ชายเท่านั้นที่มีหน้าที่รับผิดชอบเรื่องเศรษฐกิจในครอบครัวโดยการทำงานนอกบ้าน แต่ผู้หญิงก็ถูกดึงเข้าไปสู่พื้นที่สาธารณะคือการทำงานนอกบ้านด้วยเช่นกัน จากเดิมที่ผู้หญิงเคยมีหน้าที่รับผิดชอบเพียงพื้นที่ส่วนตัวคืองานในบ้านเพียงอย่างเดียว ปัจจุบันส่งผลต่อวาทกรรมความงามในเรื่อง การแต่งกาย การใช้ชีวิต การวางตัวเมื่ออยู่นอกบ้านของผู้หญิงให้แตกต่างกัน จากอดีตที่ผู้หญิงใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในบ้านเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม ในยุคนี้จะเป็นช่วงระยะเวลาที่ยาวนานมาถึงปัจจุบัน ผู้ศึกษาจึงขอแบ่งช่วงยุคเป็นสามยุคย่อยดังต่อไปนี้

- ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงยุคสงครามเวียดนาม (พ.ศ. 2488-2512) เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง ประเทศส่วนใหญ่ในเอเชีย อาฟริกา และอเมริกาใต้ประสบกับภาวะยากจนและล้าหลัง ในขณะที่ประเทศที่เจริญแล้วและชนะสงคราม เช่นสหรัฐอเมริกาและประเทศในยุโรปตอนเหนือ มีความเป็นอยู่อย่างสุขสมบูรณ์และความเจริญก้าวหน้าในด้านการสื่อสารและการคมนาคม ความแตกต่างทางด้านมาตรฐานการครองชีพที่เกิดขึ้นนี้ ส่งผลต่อความตื่นตัวในการยกระดับความเป็นอยู่ของประเทศที่สามให้ดีขึ้น ดังนั้นแนวความคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจ จึงเป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจจากทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยด้วย นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมารัฐบาลจึงเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างจริงจังมากขึ้น โดยได้จัดสรรงบประมาณของรัฐเพื่อการปรับปรุงการคมนาคมขนส่ง การชลประทาน การพัฒนาท้องถิ่น การศึกษา การบริการสังคมสงเคราะห์ การเพิ่มกำลังการผลิตพลังงานและอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่เพียงส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การศึกษา เท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลต่อความงามด้านเรือนร่าง เสื้อผ้า ทรงผมของผู้หญิงไทยด้วย ความงามแบบสาวอเมริกันกลับมีอิทธิพลต่อผู้หญิงทั่วโลกแทนที่ความงามแบบหรรษาฟูฟ่องของสาวยุโรป กล่าวคือผู้หญิงต้องมีความมั่นใจในตัวเอง ทั้งด้านรูปร่าง หน้าตา การแต่งกาย การแสดงออก อันส่งผลให้ผู้หญิงในยุคนี้มีการให้ความหมายของวาทกรรมความงามทางร่างกายและจิตใจที่แตกต่างจากวาทกรรมความงามในยุคที่ผ่านมา เช่นเดียวกันกับประเทศไทยที่ความงามแบบอเมริกันได้เข้ามามีอิทธิพลต่อความงามด้านเรือนร่าง เสื้อผ้า ทรงผมของสาวไทยอย่างมากในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองนี้ แต่ในทางตรงกันข้ามภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่เกี่ยวข้องกับผู้ชายอเมริกัน เช่น การเดินควงหนุ่มฝรั่งในที่สาธารณะ ยังถูกมองในแง่ลบอยู่ ทั้งนี้อาจเป็นผลจากที่ในช่วงสงครามเวียดนาม พ.ศ. 2505-2512 มีทหารอเมริกันเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยและเป็นช่วงที่อาชีพ

ขายบริการ อาชีพเมียเช่าอเมริกันเฟื่องฟู จึงถือได้ว่าในยุคนี้สหรัฐอเมริกายังคงเป็นศูนย์กลางของวาทกรรมความงามในสังคมไทยอยู่

- ยุคเสรีนิยม โลกาภิวัตน์ (ราวปี พ.ศ. 2510-2520) การกำเนิดขึ้นของแนวคิดลัทธิเสรีนิยมที่ยอมรับความเท่าเทียมกันของคนในสังคมไทยยุคนี้ จึงทำให้ผู้หญิงมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น มีเสรีภาพมากขึ้น ก่อให้เกิดความหลากหลายของวาทกรรมความงามในสังคมไทย คือใครพอใจจะแต่งตัวอย่างไร ทำผมอย่างไร ใช้ชีวิตอย่างไร หากไม่ได้ขัดต่อกฎหมายบ้านเมืองก็มีสิทธิที่จะกระทำได้ ถือเป็นการปลดปล่อยผู้หญิงจากการถูกควบคุมความงามอย่างเข้มงวดในยุคสร้างชาติที่ผ่านมา และเมื่อก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ที่ทั่วโลกสามารถสื่อสารและติดต่อกันได้ชั่วพริบตาทำให้ความงามที่ได้รับความนิยมอยู่ในซีกโลกหนึ่งสามารถส่งอิทธิพลและนิยมในซีกโลกหนึ่งได้เพียงชั่วข้ามคืน นอกจากนี้ผลจากการฟื้นตัวหลังแพ้สงครามโลกครั้งที่สองของประเทศญี่ปุ่น ทำให้ประเทศญี่ปุ่นเริ่มเข้ามามีบทบาททั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมถึงความงามของสาวไทยอีกครั้งหนึ่ง เพราะฉะนั้นสหรัฐอเมริกาจึงไม่ได้ผูกขาดความเป็นประเทศศูนย์กลางอีกต่อไปแล้ว

- ยุคทุนนิยม ยุคบริโภคนิยม (ราวปี พ.ศ. 2520-ปัจจุบัน) เมื่อสังคมไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมเหมือนหลายประเทศทั่วโลก การผลิตขนาดใหญ่ (mass production) ของระบบอุตสาหกรรมที่ทำให้สินค้ามากมายเหลือล้นตลาดรอให้ผู้บริโภคเลือกซื้อ และเนื่องจากปริมาณสินค้าที่ผลิตออกมาจำหน่ายที่มีมากกว่าปริมาณผู้ซื้อ ทำให้ผู้ผลิตต้องหากลยุทธ์ในการชักจูง ชักชวนให้ผู้ซื้อเกิดความต้องการในการเลือกซื้อสินค้ามาใช้ให้มากที่สุดอย่างไม่วันสิ้นสุด อันเป็นเป้าหมายหลักของการบริโภคที่เราเรียกว่ายุคบริโภคนิยม ทำให้ผู้หญิงซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจซื้อเป็นผู้ลงมือซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน ตกเป็นเป้าหมายหลักของระบบทุนนิยมเนื่องจากผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของความงามที่สังคมชายเป็นใหญ่ ได้สร้างมายาคติว่าเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับผู้หญิงมาทุกยุคทุกสมัย ในยุคทุนนิยมและบริโภคนิยมนี้ผู้หญิงต้องเผชิญกับกระแสวาทกรรมความงามที่หลากหลายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมต่างชาติ กลุ่มทุนผู้ผลิตเครื่องสำอาง สื่อโฆษณาที่ทำหน้าที่ตอกย้ำภาพลักษณ์ความงามของผู้หญิงยุคใหม่ว่า ต้องมีความทันสมัยในการใช้ชีวิตแบบบริโภคนิยม หรือในทางตรงกันข้ามก็จะมีกระแสที่เน้นความงามที่เป็นธรรมชาติไม่มีการปรุงแต่ง หรือถ้าต้องการการปรุงแต่งบ้างก็จะเลือกใช้ผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางที่ทำจากวัตถุดิบธรรมชาติ เช่น สมุนไพรพื้นบ้าน เป็นต้น การรักษาพยาบาลด้วยการแพทย์ทางเลือกแบบธรรมชาติบำบัด การรักษารูปร่างและสุขภาพด้วยการออกกำลังกายและทานอาหารแบบชีวจิต แมคโครไบโอติกส์ การเน้นความงามที่จิตใจไม่ใช่รูปร่างหน้าตา สิ่งเหล่านี้ทำให้เห็นว่าวาทกรรมความงามในปัจจุบันนั้นมีความหลากหลาย และผู้หญิงสามารถตัดสินใจเลือกที่จะยินยอมหรือต่อต้านวาทกรรมความงามเหล่านี้ได้ด้วยตนเอง แต่ขณะ

เดียวกันเรื่องวาทกรรมความงามของผู้หญิงในยุคปัจจุบัน ก็ยังคงรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจในมิติต่าง ๆ อย่างนั่นเอง ซึ่งรายละเอียดจะกล่าวในบทต่อไป

นอกจากนี้ ในงานศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาจะพิจารณากรณีศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติความงามที่เปลี่ยนแปลงไปบนเวทีการประกวดนางงามในประเทศไทยในยุคสมัยต่าง ๆ ควบคู่ไปกับวาทกรรมความงามในสังคมด้วย เพื่อดูว่าวาทกรรมความงามของผู้หญิงบนเวทีการประกวดนางงามนั้นมีวิวัฒนาการที่เหมือนหรือแตกต่างและเปลี่ยนแปลงไป เช่นเดียวกับวาทกรรมความงามในสังคมแต่ละยุคหรือไม่

นิยามศัพท์เฉพาะ

วาทกรรม หมายถึง กรอบความรู้ ความคิดของสังคมในละยุคสมัยที่ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านต่าง ๆ ผลิตขึ้นและเผยแพร่ออกไป สำหรับในงานศึกษานี้วาทกรรมความงาม หมายถึง การสร้างชุด ความรู้เกี่ยวกับความงาม

มุมมองพหุมิติ หมายถึง มุมมองในสี่มิติ ได้แก่ มิติเชื้อชาติ (race) มิติชนชั้น (class) มิติเพศสภาพ (gender) และมิติวัฒนธรรม (culture) ที่ผู้ศึกษาใช้ในการวิเคราะห์วาทกรรมความงามในงานศึกษานี้

มายาคติ (myth) หมายถึง การบ่มเพาะและสร้างความคุ้นเคย จนทำให้เกิดความหมายกับคุณค่า หนึ่งซึ่งมักมีความหมายในเชิงคุณค่ามากกว่าประโยชน์ใช้สอย จนทำให้เราลืมนึกไปว่าความหมายนี้เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมา ไม่ใช่สิ่งที่เป็นธรรมชาติ